

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

A TÁPIÓMENTE FÖLDRAJZÁNAK NÉHÁNY JELLEMZŐ VONÁSA

DUSEK LÁSZLÓ

Pest megyében, az ország legnépesebb megyéjében — az elmúlt évtizedekben — 1949—1990 között a legfontosabb népesedési folyamatok alapján két, egymással ellentétes magatartású demográfiai régió alakult ki:

1. a budapesti agglomeráció;
2. a megye peremkerületein kialakultak az egymástól többnyire jól elhatárolható, nagyon sokféle szempontból hátrányos helyzetben lévő kistérségek.

A periféria-helyzet ismérvei Pest megyében is hasonlóak, mint más hátrányos fekvésű kistérségekben (Észak-Borsodban, Zala megyében, Szabolcs megyében), csupán Budapesthez vannak közelebb a Pest megyén belüli peremvidékek. Így ilyen hátrányos térségnek tekinthetjük Pest megyén belül az Ipoly-völgyet, a Börzsöny vidékét, valamint a Cegléd és Nagykőrös vonzáskörzetébe tartozó több települést is — például Csemőt, Jászkarajenőt, Kocsért, Mikebudát —, továbbá a Tápió folyócska vízgyűjtőterületével csaknem megegyező Tápiómentét is.

A Tápiómente Pest megye egyik belső peremvidéke, hátrányos helyzetű történeti kistája. Ennek a kistájnak a vizsgálata, tanulmányozása a különböző tudományok részéről (történelem, földrajz, néprajz, szociológia stb.) meglehetősen hiányos, amelynek többféle oka lehet. Az utóbbi évtizedben azonban többféle területen is fokozódó érdeklődés mutatkozott meg e kistérség iránt. 1985-ben megjelent „A Tápiómente néprajza” címmel egy gyűjteményes tanulmánykötet az azóta elhunyt kiváló néprajzkutató, *Ikvai Nándor* szerkesztésében. 1995-ben *Füri András* és *Urbán Sándor* szerzők jóvoltából megjelent „A Tápióvidék természeti értékei” című kitűnő kiadvány a helyi önkormányzatok erkölcsi és anyagi támogatásával. Ebben a munkában a szerzők feltárják a Tápiómente védett és védelemre javasolt területeit, bemutatva a kistérség ezernyi szépségét. 1995-ben megalakult a Tápiómenti Települések Önkormányzati Szövetsége, amelynek kezdeményezésére az Országgyűlés Környezetvédelmi és Területfejlesztési Bizottsága az 1995. szeptember 20-án Tápiószőlőn tartott kihelyezett ülésén napirendjére tűzte a kistérség gondjainak komplex feltárását, azok megoldási lehetőségeinek számbavételét, valamint a sorrendiség kialakítását. Ezen túlmenően a térségben lévő települések önkormányzatainak megbízásából elkészültek és készülnek a települési monográfiák és egyéb kiadványok. Kiemelkedően fontos szerepe van a Tápiómente kulturális életének szervezésében és értékkeremtésében az országos hírű tápiószelei Blaskovich Múzeumnak. Ugyanakkor azt is feltétlenül meg kell említeni, hogy az 1990-es évtized első felében a Tápiómente hat településének (Tápióbicske, Tápiószentmárton, Farnos, Tápiószőlős, Tápiószele és Újszilvás) megbízásából elkészült egy, az idegenforgalmi célokat és lehetőségeket vizsgáló tanulmány a Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskola tanárai és hallgatói részéről. Ennek következtében (is) várható, hogy a közeljövőben a Tápiómente egyes településeiben az idegenforgalom — sok egyéb feltétel teljesülése esetén — megjelenhet és erősödhet.

A Tápiómente területe történeti és természetföldrajzi kistáj is. A kétféle elnevezés között többféle különbség van, így már a lehatárolásban is. Ezek szerint a történeti kistájhoz az alábbi települések tartoznak: Mende, Úri, Süllysáp, Gomba, Bénye, Káva, Kóka, Tóalmás, Tápiószecső, Szentmártonkáta, Tápióság, Pánd, Tápióbicske, Nagykáta, Farnos, Tápiószentmárton, Tápiószele, Tápiószőlős, Újszilvás és Tápiógyörgye. Szentlőrincskáta ugyan Zagyva melletti település, de közigazgatásilag az egykori nagykátaai járáshoz tartozott, s emiatt (is) szerepel a kistérség települései között.

A történeti kistájat északkeleten a hosszú ideig kiváltságos helyzetű Jászság, keleten a Szolnok — a tiszai Alföld egyik legfontosabb regionális központja — körüli agglomeráció települései, délen a Duna—Tisza közti síkság északi része (Cegléd és Nagykőrös vonzáskörzete), nyugaton a fővároshoz ezernyi szállal kötődő agglomeráció települései határolják. Nehezebb a határ kijelölése a Gödöllő—Monor—Irsai dombság felé, mivel a történeti kistáj települései közül néhány — részben vagy egészben — azon belül található (például Úri, Gomba, Káva, Bénye stb.).

Ez a történeti kistáj város nélkül volt a legutóbbi időkig, az egykori járási székhely, Nagykáta várossá nyilvánításáig (1989). Úgy tűnik, hogy a Tápiómente különböző szintű központok — Budapest, Cegléd, Jászberény, Szolnok — vonzáskörzeteinek metszéspontjaiban helyezkedik el. Más szóval ez a földrajzi fekvés azt is jelenti egyúttal, hogy a fenti központoknak a kistérségből származó olcsó munkaerőre, a különféle mezőgazdasági termékekre szüksége volt és van, ám a Pest megyén belüli fejlesztési tervekben, elképzelésekben nem kapta meg sohasem a felzárkózáshoz szükséges anyagi támogatásokat. Emiatt az ún. „költségvetési bulldózer” több évtizedes működésének negatív hatásai nagyon jól kimutathatók az élet szinte minden területén.

A kistáj közlekedésileg a nagy forgalmú erővonalak közé eső terület, hiszen a 4-es közút, a Budapest—Cegléd—Szolnok vasútvonal délen, az M3-as autópálya és a Budapest—Hatvan—Miskolc vasútvonal északon, keleten — részben — a Hatvan—Szolnok vasútvonal határolja. Ezek a forgalmi „folyosók” a gazdasági élet fejlődésének nélkülözhetetlen és elengedhetetlen alapfeltételei. Ugyanakkor hiányuk az „árnyékos” oldalon egyértelmű és vitathatatlanul negatív. A határoló területeken lévő, már említett városok a feudális kötöttségektől részben vagy teljesen megszabadulva polgárosultabb fejlődésen mentek keresztül. Ezzel szemben a Tápiómentén és Pest megye más, az előzőekben említett peremterületein is még sokáig megmaradtak a feudális kötöttségek bizonyos elemei. Emiatt ebben a térségben is torzult társadalmi szerkezet alakult ki a történelmi fejlődés folyamán, amely a második világháború utáni évtizedekben, sőt még napjainkban is az élet minden területén — például munkanélküliségi és egyéb demográfiai mutatók, az infrastrukturális és kulturális szféra mutatói stb. — kimutatható.

Milyen tényezők befolyásolták a Tápiómente településeinek fejlődését az utóbbi évtizedekben? A teljesség igénye nélkül az alábbi néhány ténytet feltétlenül meg kell említeni:

1. A jelenlegi sokoldalúan hátrányos helyzet kialakulásához hozzájárultak a meglévő kedvezőtlen természeti adottságok is. Ilyen a Tápió hordalékkúpjából származó, a Dánytól, Sülysáptól Abonyig húzódó egykori futóhomokos terület, valamint a két — Tápió és a Hajta — patak völgyeit kitöltő és végigkísérő régi mocsárvilág. Ezenfelül feltétlenül meg kell említeni a Gödöllői-dombság erózió által veszélyeztetett és felszabdalt, felső pleisztocén időszakos lösszel és lejtőüledékekkel borított lankáit, valamint a kistérség keleti, akkumulációs térszínén helyenként előforduló szikéseket és belvizes területeket is.

2. A Tápiómentén az ipar hiánya miatt a munkásság sokáig nem fejlődhetett ki, számuk legfeljebb a vasút melletti településeken volt számottevő az 1960-as évekig. Ugyanis a viszonylag nem nagy távolságra fekvő, iparral rendelkező városokba a napi ingázás az elmaradott közlekedési viszonyok miatt a legtöbb településről nem volt nagyobb arányú.

3. Ebben a kistérségben 1945-ig a nagybirtokok foglalkoztatták a kereső népesség zömét, bár néhány településen (például Tápióbicskén, Sülysápon) a kisparaszti gazdálkodás került túlsúlyba.

4. Ebbe a kistérségbe az iparosítás erős fáziskéséssel érkezett meg az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején. Azonban a főleg a vasút mentén lévő településekbe gyökereket eresztő ipari üzemek (például a Telefongyár Nagykátán, a Kohászati Gyárépítő Vállalat Tápiószelén) nem túl nagyszámú munkaerőigénye csupán enyhítette, de alapjaiban nem oldotta meg a helyi foglalkoztatási gondokat.

5. A mezőgazdaságból felszabaduló helyi munkaerő főleg az 1960-as években nem talált — nem található! — magának helyben foglalkozási lehetőségeket. Ennek egyenes követke-

ménye lett akkor a nagyobb méretű elvándorlás, amely elsősorban a vasúttal nem rendelkező falvakat (Tápióbecske, Tápiószentmárton, Szentlőrincváta, Újszilvás, Kóka) sújtotta leginkább. Ennek köszönhetően a vándorlási veszteség 1960 és 1970 között megközelítette a kistérségben a 6000 főt. Mintha egy nagyobb falu tűnt volna el 10 év alatt az egykori nagykátaai járásból! A vasúttal rendelkező települések többsége (például Nagykáta, Tápiószecső, Tápiószele) stagnálással vagy kisebb mértékű népességnövekedéssel „megúszták” ezt a kritikus időszakot.

6. A kistérség infrastruktúrájának és intézményhálózatának mutatói mélyen az országos és megyei átlag alattiak. A kistérség közel 100 000 lakosának az 1980-as évek közepéig mindössze egyetlen egy középiskolája és ugyanennyi szakközépiskolája volt. Az 1970-es évek végéig nagyon hiányos vagy egyáltalán nem volt bizonyos területeken szakorvosi ellátás az egykori nagykátaai járáson belül. Emiatt a felmerülő továbbtanulási és szakorvosi igényeknek csak a töredékét tudták kielégíteni a helyi szakintézmények.

7. Ugyanakkor azt is ki kell emelni, hogy az utóbbi időkben, különösen a rendszerváltozás óta eltelt években rendkívül nagy erőfeszítések történtek a különböző önkormányzatok részéről — a sokféle pályázat elnyerésével, fokozódó lakossági terhekkel — ezeknek az elmaradott állapotoknak a felszámolására, megszüntetésére vagy csökkentésére. Így fokozatosan megvalósult a gázprogram valamennyi településen, a telefonhálózatot eddig soha nem látott nagyberuházással kiépítette 1995—96-ban a Monor Telefon Társaság. Nagyon jelentős beruházások történtek és történnek a szennyvizek elvezetését biztosító csatornarendszerek kiépítésére, néhány település területén az úthálózat — ha lassan is — pozitív irányban változott. Azonban az utóbbi területen nagyon sok még a tennivaló a kistérségben belül, amelynek végleges megoldására még sok évig várniuk kell az érintett településeknek. A kistérség fejlődése szempontjából alapvető feladat lenne a közlekedési viszonyok — közúti és vasúti is! — megjavítása. Ehhez kellenének a központi pénzeszközök, mivel ezeket a beruházásokat nem lehet a helyi önkormányzati vagy lakossági pénzekből megvalósítani. Ugyanis nagyon valószínű, hogy csak az infrastrukturális beruházások megvalósulásával párhuzamosan, vagy inkább csak azok teljesülése után várható a működő tőke, a kis- és nagyvállalatok érdeklődésének fokozódása a kistérségben rejlő lehetőségek iránt. Márpedig csak ezektől a leendő beruházásoktól remélhető, hogy a kistérségben belüli magas munkanélküliség (14%) csökkenni fog, esetleg a távolabbi jövőben annak megszüntetése sem elképzelhetetlen.

8. A Pest megye peremén lévő települések — így a Tápiómentén lévők is — biztosították és biztosítják a különböző központok részére az olcsó munkaerőt. A második világháború előtt a városokban — főleg Budapesten — szolgáló cselédnők, az elszegődött summások munkavállalásai is ezt fejezték ki. Ugyanakkor ezt a helyzetet ma is jól szemléltetik a nagyarányú szakképzetlen munkaerő (takarítók, fűtők, portások stb.) munkavállalásai a környező városokban. Az utóbbi időkben történt nagyarányú létszámlépitések éppen ezeket a rétegeket sújtották leginkább. Az utóbbi negatív jelenséget egyértelműen alátámasztják a kistérség munkanélküliségére vonatkozó adatsorok.

9. A kistérségből származó mezőgazdasági termékek értékesítése nem volt zavartalan a múltban sem és napjainkban sem. Ugyanis a meglévő utak állapota a növekvő forgalmi igényeket nem vagy csak nagyon korlátozottan tudja kielégíteni, s emiatt a nagyobb távolságokra történő szállítások rontották és rontják a gazdaságosságot. A fenti tények, valamint a munkaerő fogyatkozó mennyisége és főleg kedvezőtlen minősége erőteljesen korlátozzák a mezőgazdaság termelési profilját.

A fentiek miatt a kistérségben nagyon sokáig az elzártság, az ezzel együttjáró gazdasági és kulturális elmaradottság volt elsősorban a jellemző, s annak mérséklése, vagy az attól való megszabadulás nem lesz könnyű feladat egyetlen településen sem.

A Tápiómente települései között nagyon sok szembeűnő lényeges különbség volt a múltban, s azok részben „élnek” a jelenben, és velük feltétlenül számolniuk kell az érdekelteknek a közeli és távolabbi jövőben is. Ezen különbségek közül néhányat — ugyancsak nem teljességre törekedve — érdemes megemlíteni:

1. Más-más fejlődési lehetőségük volt és lesz a Budapest—Nagykátá—Szolnok vasútvonal melletti (Tápiószecső, Nagykátá, Tápiószele), és attól távolodva, a jórészt forgalmi árnyékban lévő településeknek (Tápióság, Szentlőrinc-kátá, Tápióbicske, Pánd, Tápiószentmárton, Tápiószőlős, Újszilvás).

2. A fenti, vasút melletti települések közül a legelőnyösebb helyzetben a fővároshoz közelebb lévők vannak — Mende, Sülysáp, Tápiószecső, Nagykátá —, majd attól távolodva a fejlődési esélyek, a népesedési mutatók rohamosan csökkennek — Farnos, Tápiószele és Tápiógyörgye esetében.

3. A forgalmi árnyékból adódó nem kevés hátrányt — ha részlegesen is — ellensúlyozni látszik több településen is a Tápió infúziós lösztakaróján kialakult, kiváló termőadottságú mezőgazdasági talaj, amely a legjobb minőségű — több falu határában 40 aranykorona feletti termőképességű — Pest megyében (például Tápiószentmárton, Tápiógyörgye, részben Tápiószőlős és Tápióbicske területén).

4. A Tápiómente települései közül néhány rendelkezik egyedi, részben a múltból öröklött, részben a közelmúltban feltárt, a jövőt illetően talán még fontosabb helyi adottságokkal. Ilyenek például:

a) Híres borászati központ volt és újabban — csak kistérségi szinten — kisebb ipari központtá vált Tápiószele. Ebben a faluban található a kistérségi egyetlen, ám országos hírű múzeuma.

b) Termálfűző gyógyvize és kiépülő üdülőtelepe van Tóalmásnak és Tápiószentmártonnak, s idegenforgalmi centrum kiépítése várható a közeljövőben az 1980-as években feltárt nagykátai melegvíz körül. Az itt épülő strandot a tervek szerint 1998-ban fogják megnyitni.

c) A gobelin készítésében régi hagyományai vannak Tóalmásnak, Tápiószecsőnek, Kókának és Pándnak.

d) Mendén és Tápiógyörgyén téglagyárak működnek.

e) 1945 után lettek önálló falvak Tápiószőlős és Újszilvás. Önállóvá válásuk előtt Tápiószeléhez és Tápiógyörgyéhez tartoztak. Ezen belül Tápiószőlős az egyetlen magyar falu az országban, amelynek külterületi népessége növekedett a II. világháború után.

f) Már 1945 előtt jelentős számú ingázója volt Mendének, Sülysápnak, Tápiószecsőnek. Ugyanakkor az utóbbi településen jelentős honvédségi bázis található, amely ennek a településnek sokféle előnyt jelentett és jelent manapság is.

g) A szőlő- és gyümölcstermesztésben régi hagyományokkal rendelkezik Tápióbicske, Tápiószele, Tápiószőlős és Újszilvás.

h) Az állattenyésztés játszotta a vezető szerepet a lakosság foglalkozásában Tápiógyörgyén és részben Tápiószentmártonban is.

i) Az etnikai összetétel jelenleg ugyan egységesen magyar, ám néhány falu XVIII. századbeli újratelepítésében fontos szerepet játszottak a Felvidékről — például Árva és Liptó vármegyékből — ide telepített szlovákok (Bénye, Káva és Tápiószentmárton). A cigányság a kistérségben településenként eléggé eltérő számban és arányban van jelen, a legjelentősebb a számuk és arányuk Pándon, Tápiószecsőn, Tóalmáson és Tápiószelén.

A fent említett, településenkénti változó körülmények miatt a különböző társadalmi-gazdasági változások a Tápiómente falvaiban a különböző demográfiai mutatók terén — a sokféle azonosság mellett — a legkülönbözőbb módon hatottak (lásd a mellékletben szereplő 1. és 2. táblákat) és feltehetően fognak hatni a jövőben is.

MELLÉKLET

1. tábla A Tápiómente népességszámának alakulása a népességszám maximumától 1996-ig

Helység	Év	Lakó- népesség	Lakónépesség 1990	Különbözet		Lakónépesség 1996	Különbözet	
				szám	százalék		szám	százalék
Bénye	1960	1 379	1 091	-288	-20,9	1 113	22	2,0
Farmos	1960	4 185	3 275	-910	-21,7	3 254	-21	-0,6
Gomba	1920	2 851	2 428	-423	-14,8	2 424	-4	-0,2
Káva	1910	782	608	-174	-22,3	626	18	2,9
Kóka	1960	4 997	3 989	-1 008	-20,2	3 906	-83	-2,1
Mende	1980	3 885	3 715	-170	-4,4	3 799	84	2,2
Nagykátá	1980	12 590	11 915	-675	-5,4	11 923	8	0,1
Pánd	1949	2 206	1 663	-543	-24,6	1 674	11	0,7
Sülysáp	1980	7 011	6 513	-498	-7,1	6 772	259	3,8
Szentlőrinc-kátá	1960	2 657	1 869	-788	-29,7	1 871	2	0,1
Szentmárton-kátá	1960	4 734	4 020	-714	-15,1	4 029	9	0,2
Tápióbicske	1930	4 226	2 923	-1 303	-30,8	2 961	38	1,3
Tápiószentgyörgy	1930	4 816	3 355	-1 461	-30,3	3 510	155	4,4
Tápióság	1960	2 754	2 302	-452	-16,4	2 399	97	4,0
Tápiószecső	1980	6 173	5 874	-299	-4,8	6 185	311	5,0
Tápiószele	1960	5 679	5 382	-297	-5,2	5 388	6	0,1
Tápiószentmárton	1960	7 024	5 245	-1 779	-25,3	5 071	-174	-3,4
Tápiószőlős	1960	3 477	2 653	-824	-23,7	2 669	16	0,6
Tóalmás	1960	3 565	2 910	-655	-18,4	2 969	59	2,0
Újszilvás	1949	3 539	2 637	-902	-25,5	2 486	-151	-6,1
Úri	1960	2 748	2 469	-279	-10,2	2 485	16	0,6
Összesen		91 278	76 836	-14 442	-15,8	77 514	678	0,9

2. tábla A természetes szaporodás és a vándorlási különbözet a Tápiómentén 1980 és 1990 között

Helység	Természetes szaporulat	Vándorlási különbözet
Bénye	-100	-132
Farmos	-172	-252
Gomba	-98	-87
Káva	-24	-23
Kóka	-315	-15
Mende	-60	-110
Nagykátá	-22	-653
Pánd	-45	-171
Sülysáp	-204	-294
Szentlőrinc-kátá	-176	62
Szentmárton-kátá	-186	-149
Tápióbicske	-194	-24
Tápiószentgyörgy	-487	185
Tápióság	-234	20
Tápiószecső	37	-336
Tápiószele	-84	-207
Tápiószentmárton	-353	-111
Tápiószőlős	-190	-137
Tóalmás	-240	-201
Újszilvás	-101	-111
Úri	-27	-117
Összesen	-3 275	-2 863